

LUNDS UNIVERSITET
Musikhögskolan i Malmö

Reflekterande del av examensarbete, 15 högskolepoäng,
för uppnående av konstnärlig kandidatexamen i musik, klassisk gitarr.

Axel Krogness

Vårterminen 2020

Tysk Tabulatur

ett arbete om notationen av lutmusik och transkriptioner av tabulatur

Handledare: *Cecilia Kjellén*

¹ Waissel, 1572, s. 1

Sammanfattning:

Titel: Tysk Tabulatur: ett arbete om notationen av lutmusik och transkriptioner av tabulatur

Författare: Axel Krogness

Ett arbete om musik för luta skriven och publicerad under 1500-talet i Tyskland i en tabulatur som har fått namnet tysk tabulatur och som skiljer sig från de andra tabulaturena för luta.

I uppsatsen undersöks olika sätt att använda den tyska tabulaturen och hur musiken ska läsas. I arbetet kommer olika tabulaturer av tyska lutenister att jämföras och hur denna musik kan spelas på en klassisk gitarr genom transkriptioner. Inspelningar kommer även att göras till transkriptionerna i uppsatsen och finnas med som flera länkar på sista sidan.

Syftet med denna uppsats är att få en större kunskap om repertoar som är nära besläktad med gitarrepertoaren och att få tillgång till den genom att förstå hur den tyska tabulaturen ska läsas. Genom att göra egna transkriptioner av musiken, kommer förståelsen att öka för hur dessa bokstäver och siffror från renässansen kan läsas och spelas på en klassisk gitarr.

Sökord: Tysk tabulatur, transkription, klassisk gitarr.

Abstract:

Titel: German tablature: an essay about the notation of lute music and transcriptions of tablature

A work about music for the lute written and published in Germany during the 16th century in a tablature which is called German tablature, which is different from the other tablatures for the lute.

In this essay various ways of using the German tablature and how to read the music will be examined. Different tablatures by German lutenists will be compared and also how the music can be played on a classical guitar after transcribing the music. Recordings will be made of the transcriptions in this essay and the links to them will be on the last page.

The purpose with this essay is to get a wider knowledge about repertoire closely related to the repertoire for the classical guitar and to get access to it by understanding how the German tablature should be read. By doing my own transcriptions of the music for the classical guitar my understanding of how to read and play the letters and numbers from the Renaissance German tablature on a classical guitar will increase.

Keywords: German tablature, transcription, classical guitar.

Innehållsförteckning

1. Tysk Tabulatur	5
1.1 Bakgrund	5
1.1.2 Syfte	5
1.2 Forskningsfrågor	6
2. Källor	7
2.1 Notmaterial	7
2.2 Inspelningar	7
3. Metoder	8
3.1 Att förstå tabulaturen	8
4. Genomförande och resultat	9
4.1 Lutan, gitarren och tabulaturens historia	9
4.2 Flera lutenister och deras tabulatur	12
4.2.1 Hans Neusidler	12
4.2.2 Sebastian Ochsenuhn	17
4.2.3 Hans Judenkünig,	19
4.2.4 Wolff Heckel & Bernhard Jobin	21
4.2.5 Matthäus Weissel	29
4.3 Vad har jag upptäckt?	36
5. Diskussion och slutsats	38
6. Referenser	39

1.Tysk Tabulatur

Ordet ”tabulatur” härstammar från latinets tabula som betyder tabell eller som i engelskans table. Den hänvisar till ett notationssätt som visar vilka toner som ska spelas på ett instrument (Burgers, 2013).

Sedan jag började min kandidatutbildning har jag fått en större förståelse för den klassiska gitarrepertoaren och att en del av gitarrmusiken från början är skriven för ett annat instrument. Musik skriven för luta spelas ofta på klassisk gitarr, men ibland kan äldre notationssätt som tysk tabulatur göra det svårt att få tillgång till musiken har jag märkt, om det inte finns någon inspelning eller transkription tillgänglig. Därför vill jag öppna upp denna repertoar för mig, så att det går att höra hur den låter.

Jag är väldigt intresserad av hur det fungerar att skriva ned musik på ett papper. Musik som inte går att ta på, men som ändå alla hör. Jag tycker att det är fascinerande hur olika musiker genom tiderna har funnit lösningar på att skriva ned och minnas den musik de då kände inom sig. Genom att transkribera den tyska tabulaturen till vanliga noter för klassisk gitarr så kommer processen att översätta det ena språket till det andra att medföra en ökad förståelse för hur de tyska lutenisterna tänkte.

1.1 Bakgrund

I början av min utbildning lärde jag mig om de olika tabulaturena som finns och jag startade med den franska tabulaturen som också är den vanligaste. Jag lät den tyska tabulaturen bli ett framtida projekt och nu känns det bra att skriva en uppsats om hur jag har gått till väga för att förstå den och hur jag ska fördjupa mig ytterligare.

1.1.2 Syfte

Syftet med detta arbete är att få en större förståelse för tabulaturen de tyska lutenisterna använde sig av under renässansen genom att fokusera på några lutenister som jag själv valt ut och studera deras musik. Jag vill också undersöka hur tabulaturen skiljer sig mellan olika lutenister, beroende på var den publicerades, vilka olika metoder som användes när

tabulaturen skrevs ned och om några av dem som bodde i närheten av varandra använde samma system.

1.2 Forskningsfrågor

Mitt mål är att jämföra olika verk från denna repertoar och få en ökad förståelse av stilen och de ganska komplicerade metoder de använt sig av för att skriva ned musiken. Mina frågor kring tabulaturen är: Varför slutade man att använda tysk tabulatur? Hur ska jag studera för att läsa tabulaturen flytande? Hur tar man reda på vilken ton som ska spelas när samma bokstav indikerar flera olika toner? Hur kan jag skaffa mig en förståelse för tabulaturen så att jag kan skilja på olika lutenisters varianter av tabulaturen? Skrev lutenister i samma tabulatur om de publicerade sin musik i samma stad?

2. Källor

2.1 Notmaterial

Jag har läst och studerat tabulaturen med hjälp av instruktioner, som har varit väldigt värdefulla, i ett arbete gjort av Catherine Liddell (2011-2013). Med hjälp av detta arbete har jag kunnat ge mig ut på egen hand och läsa i böcker som finns på hemsidan Imslp.org där kopior av tabulaturena finns. Jag har valt ut några stycken som jag kommer att fördjupa mig i senare i arbetet och länkar till hela böckerna finns bland referenserna (Heckel, 1556; Jobin, 1572; Judenkünig, 1523; Neusidler, 1536, 1544; Ochsenkuhn, 1558; Waissel, 1573).

2.2 Inspelningar

Jag har använt mig av en inspelning på Youtube av stycket *Praeambulum I* av Matthäus Waissel ([ludustestudinis](https://www.youtube.com/watch?v=ludustestudinis), 2013) som gjorde det lättare för mig. Med hjälp av inspelningen fick jag bekräftat om det jag hade läst själv stämde eller inte. Jag har även spelat in en del av de stycken som jag kommer att fördjupa mig i senare i texten (Axel Krogness, 2020).

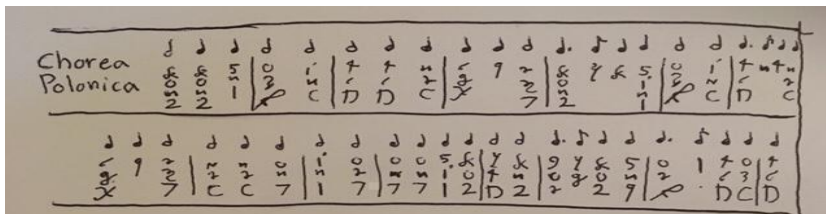
3. Metoder

3.1 Att förstå tabulaturen

Min metod för att förstå hur den tyska tabulaturen fungerar var först att leta fram en inspelning och sedan läsa i faksimiler jag hittade. Då kunde jag tolka vilka tecken som var vissa toner. Sedan kunde jag utmana mig själv genom att läsa helt utan hjälp och därefter dubbelkolla om det var rätt, och det lärde jag mig mycket på. Jag har jobbat på några stycken av de olika lutenisterna jag kommer att beskriva. Genom att studera några få stycken under en lång tid så kommer tabulaturen vara lätt att läsa efter ett tag och det kommer sedan att vara enklare att fortsätta läsa den i nya stycken.

Jag fick väldigt bra hjälp av ett arbete gjort av en amerikansk lutenist som heter Catherine Liddell (2011-2013), där hon beskriver några renässansmusiker som skrev olika varianter av den tyska tabulaturen. I sitt arbete inkluderar hon även mallar över tabulaturen som är möjligt att utgå ifrån, eftersom det är väldigt svårt att tyda alla tecken i tabulaturen i början. I hennes arbete, (Liddell, 2011-2013), inkluderar hon en mall över tabulaturen av den polske lutenisten Wojciech Dlugoraj. Hans tabulatur kan vara svår att tyda (Liddell, 2011-2013), men han använder samma system som de andra lutenisterna gjorde upp till femte bandet, och på 6:e kören (lutans strängar kallas för körer) är det 1, B, C, D, E och F som används med stora bokstäver och siffran 1 för den öppna kören.

En metod som gjorde mig mer säker på tabulaturen av lutenisten Wojciech Dlugoraj var att lära mig ett av hans stycken på gehör och sedan skriva ned en del av stycket i hans variant av tysk tabulatur med hjälp av mallen jag beskrev ovan. Stycket heter *Chorea Polonica* (polsk dans), och detta är en kopia av min egen nedskrivna tabulatur av de första 30 sekunderna av stycket, (Elia Bertolazzi, 2014):

4. Genomförande och resultat

4.1 Lutan, gitarren och tabulaturens historia

Gitarren var ett välkänt instrument redan under 1500-talet och musik publicerades för den i Frankrike, Spanien och södra Nederländerna (Burgers, 2013). Gitarren var besläktad med lutan om man ser till hur man spelar instrumentet, stämning och repertoar. Man experimenterade med olika notationssätt och kom på tabulaturen som en speciell metod för att skriva ned gitarmusik. 1500-talsgitarren hade fyra körer, men under tidigt 1600-tal tillkom även en femte kör. Under 16- och 1700-talen blev gitarren det mest populära knäppinstrumentet och ersatte lutan i överklassmiljöer, speciellt efter då Ludvig XIV i Frankrike föredrog barockgitarren framför lutan (Burgers, 2013, s. 20-23).

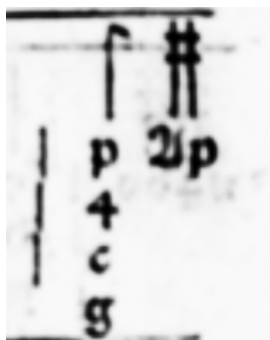
Kort före år 1500 växte behovet av att notera musik för polyfoniska instrument som luta, harpa och för orgel (Burgers, 2013). Tabulaturen utvecklades och anpassades efter hur ett instrument fungerade och hur man skrev för instrumentet. I luttabulaturen representerar notationen inte själva noterna utan istället banden där vänsterhandens fingrar ska trycka ned. I olika länder utvecklades olika tabulaturer nästan samtidigt eller inte så lång tid efter varandra (Burgers, 2013, s. 20-23).

En blind, tysk organist vid namn Conrad Paumann (2020) har enligt traditionen uppfunnit tabulaturen. Hans idé var också att tonerna som ska spelas på lutan visas som bokstäver och siffror, (andra än notalfabetet), medan rytmen skrivs ovanför tabulaturen, (Paumann, 2020).

Linjerna som motsvarar lutans körer finns i den franska, spanska och italienska tabulaturen, men inte i den tyska. Så var det för att i den tyska tabulaturen finns det ett tecken för varje ton så därför behöver det inte förtydligas vilken sträng tonen är på, (Liddell, 2011-2013).

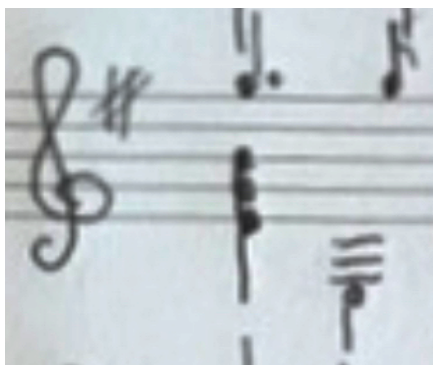
Efter studier av tabulaturen har jag upptäckt att bokstäverna är ändå i rätt ordning så att ett ackord är noterat på ett logiskt sätt, med den högsta tonen högst upp och den lägsta längst ned. Om en enskild ton kommer efter ett ackord så hamnar den ensamma tonen längst upp

även om det är en djup baston, vilket kan vara förvirrande, men jag har inte stött på något undantag. Exempel:

Här ser vi i M. *Waissels Praeambulum I* i den första halva femte takt hur ett G-moll (lutstämning) med ett Bb högst upp följs av en lös 6:e kör och snabbt upp till 1:a körens Bb. I tabulaturen ser den lösa 6:e kören ut som siffran 21, men det är ett stort A, eftersom Waissel börjar med alfabetet i stora bokstäver på 6:e kören (Waissel, *Tablatura*, 1573).

Så här skulle samma halva 5:e takt se ut i modern notation för klassisk gitarr (stämt en liter ned från lutans stämning):

I Italien och Spanien skrevs tabulaturen med siffror. Första strängen skrevs i Spanien högst upp och i Italien längst ned bland linjerna som representerar strängarna. I Frankrike användes bokstäver och samma tabulatur användes även i England och Nederländerna som inte hade utvecklat egna system. Mot slutet av 1500-talet tog den franska tabulaturen över och den komplicerade tyska tabulaturen dog ut efter den sista kända publiceringen som var Matthäus Waissels *Tabulatura Guter gemeiner Deutscher Tenze*, publicerad i Frankfurt 1592 (Wolf, 1919).

Även om Conrad Paumann har fått äran för uppfinnandet av tabulaturen så skrev han inte ned något av sin musik själv under sitt liv (Conrad Paumann, 2020, 29 maj), eftersom han var

blind. Han hade ett stort inflytande som improvisatör under sin tid, så det är fullt möjligt att han även uppfann en luttabulatur och lät andra utveckla idén. Under några gitarrlektioner våren 2020 med min lärare Göran Söllscher förklarade han att det var Arnolt Schlick som publicerade det tidigaste bevarade trycket i tysk tabulatur år 1512. Min lärare visade mig även det som Bengt Hambareus skrivit om de olika tabulatureernas historia i boken *Om Notskrifter* (1970). *Tabulaturen etlicher Lobgesang* hette det som innehöll 15 lutstycken varav 12 är skrivna för sång och luta. Det är en av de äldsta böckerna med tysk tabulatur som publicerats som man känner till. Det första kända trycket i tysk tabulatur är *Musica getutscht* av Sebastian Virdung publicerat i Basel 1511 (Hambræus, 1970).

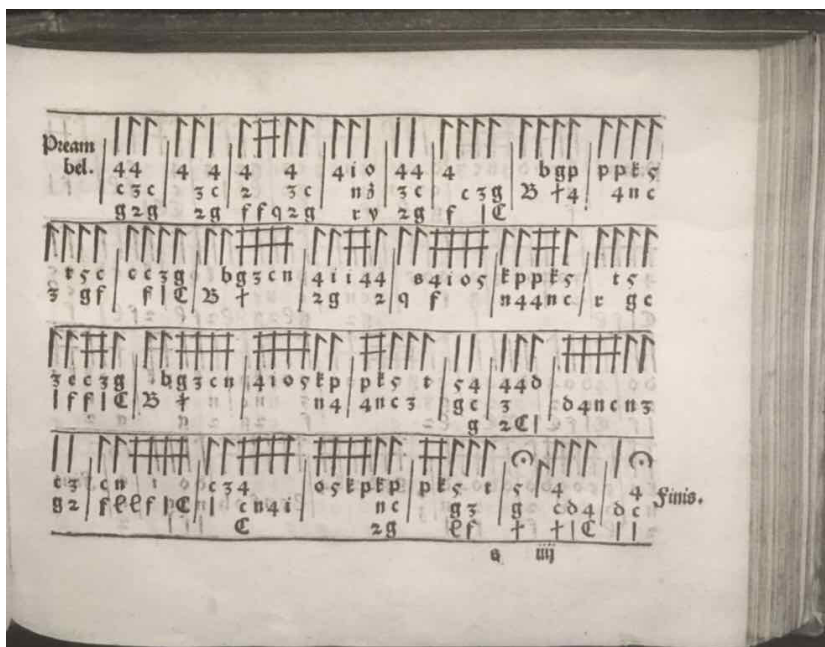
Här nedan lägger jag in en kopia på Arnolt Schlicks stycke för luta skrivet i tysk tabulatur från boken jag nämnde ovan (s, xx). Han använder samma system som de andra lutenisterna jag nämnt i detta arbete. Precis som hos de andra så skiljer sig notationen av bokstäverna på den sjätte kören och från det 6:e till 10:e bandet. Hans tecken hoppar ofta upp och ned och notationen av rytmen ligger ofta högst upp, men faller också ned bland bokstäverna. Att det är en tanke bakom ser man eftersom alla tecken oavsett stämning vill placeras längst ned i takten så fort en ton står ensam utan fler ackordtoner. Rytmmoteringen följer helt enkelt med tecknet när den faller ned. Han har inte med någon beskrivning av sitt system för att skriva tabulatur i boken. Basarna på 6:e kören skriver han på samma sätt som Heckel och Jobin, det vill säga samma bokstäver som på 5:e kören, fast Schlick skriver dem med stora bokstäver. Här har Arnolt Schlick skrivit ett stycke med en nedstämd sjätte kör ett helt tonsteg, F-stämning på 6:e kören och D-stämning på sjätte strängen, om den spelas på en vanligt stämd klassisk gitarr. Det var också något min gitarrlärare Göran Söllscher berättade och han har även gjort en inspelning av detta stycke.

4.2 Flera lutenister och deras tabulatur

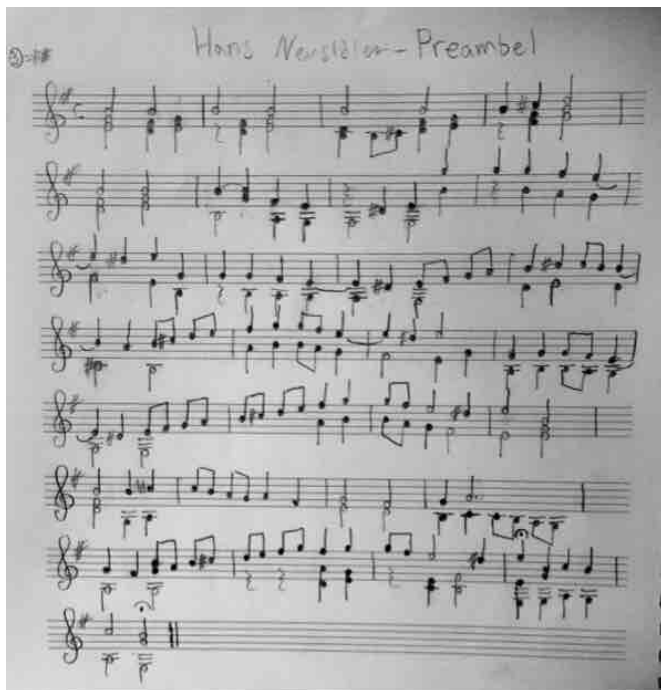
4.2.1 Hans Neusidler

var en tysk lutenist och kompositör född ca 1508 och han gick bort den 2 februari 1563. Han publicerade 8 lutböcker mellan åren 1536 och 1549 i Nürnberg och under 1550-talet började han även att bygga lutor själv. Han fick 17 barn och hade stora ekonomiska problem under sitt liv. Han blev till och med tvingad att sälja sitt hus för att betala sina skulder. (Hans Neusidler. 2020, 29 maj)

Här är Hans Neusidlers väldigt vackra Preambel som är ett av många lutstycken i en samling publicerad av Johann Petreius 1536 i Nürnberg, Tyskland (Neusidler, 1536).

Och på nästa sida ser man hur stycket ser ut i modern notation:

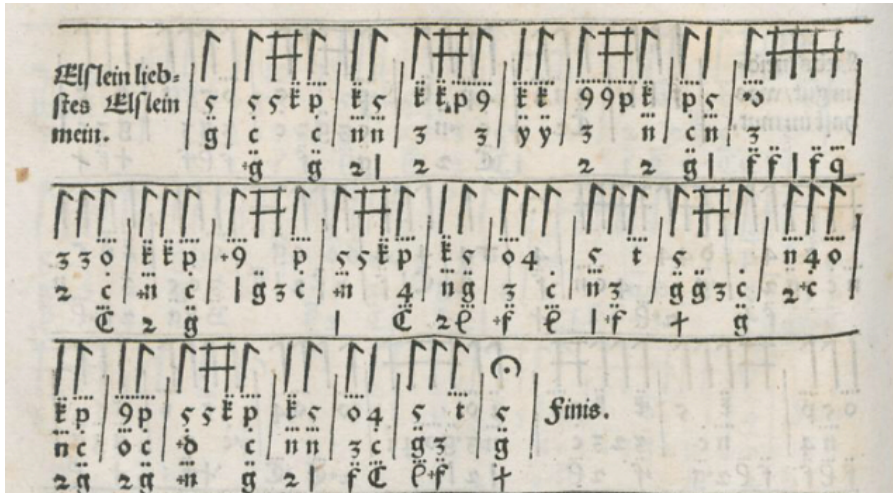

Neusidler skrev även ett stycke som heter *Der Juden Tanz*, och i det stycket har han experimenterat med alternativa stämningar på lutan. Det var ganska ovanligt att man gjorde det och här är den fjärde kören nedstämd en liten ters. Som man ser i Neusidlers beskrivning är de omstämda bastonerna det han kallar för en "Mittl Brumer" (mellanbrummare), det vill säga den mellersta strängen, (Hambraeus, 1970, s. 13). Stycket har även tolkats som ett tidigt exempel av bitonalitet i några inspelningar, men detta är troligtvis ett missförstånd eftersom tabulaturen visar att den endast går i D-dur (Neusidler, 2020).

Nedanför finns min transkription för klassisk gitarr i modern notation:

Neusidler gjorde som många andra musiker en egen version av den traditionella tyska folksången "Ach Elslein Liebes Elslein". Detta är stycket i tabulatur där man också ser hur Neusidler noggrant har skrivit ut prickar ovanför tabulaturs bokstäver och siffror för att visa vilka fingersättningar han tyckte att man skulle använda i vänsterhanden, (Liddell, 2011-2013). I min transkription av stycket har jag skrivit ut alla fingersättningar han har med i sin tabulatur. Några fingersättningar är säkert väl fungerande på luta, men på gitarr skulle jag själv ändra på en del fingersättningar. Bland länkarna på sista sidan har jag med en inspelning av detta stycket.

(Neusidler, 1536)

Detta är min transkription i modern notation för klassisk gitarr:

4.2.2. Sebastian Ochsenuhn

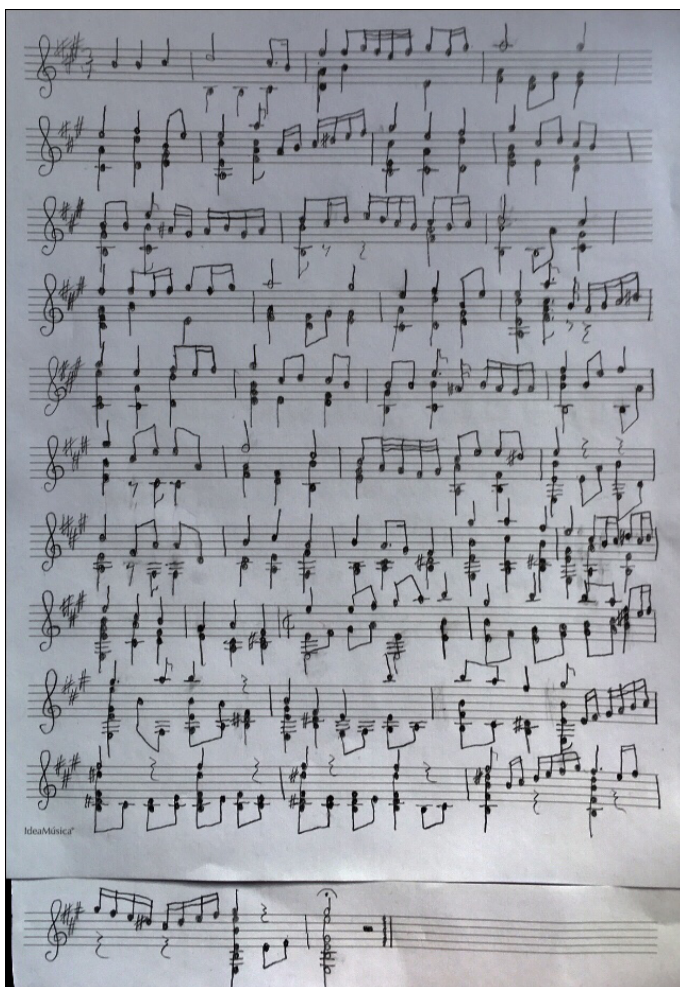
Nunc mater exoratum, VI, Vocum, Josquin de Prez. IX.

FINIS.

Detta är ett arrangemang för luta av stycket *Nunc mater exoratum* som från början är skrivet av Josquin des Prez. Ochsenuhns arrangemang publicerades i Heidelberg, Tyskland år 1558, (Ochsenuhn, 1558). Några större problem har inte dykt upp vid instuderingen av detta stycke, endast i takt tre där en snabbare utsmyckning bryts av en lös sträng vilket låter märkligt så jag har ändrat den tonen, till det jag tror är korrekt. Det är på det andra taktslaget i tredje takten där en lös andrasträng dyker upp och jag har ändrat det till en lös förstasträng istället, $g\#\text{-}f\#\text{-}e\text{-}f\#\text{-}g\#$ istället för $g\#\text{-}f\#\text{-}b\text{-}f\#\text{-}g\#$ (klassisk gitarrstämning, en liten ters ned). Jag har även fått det bekräftat att det antagligen stämmer av min gitarrlärare Göran Söllscher. Hans sjätte kör noteras endast med siffror med ett streck igenom och över. I takt 26-27 ligger

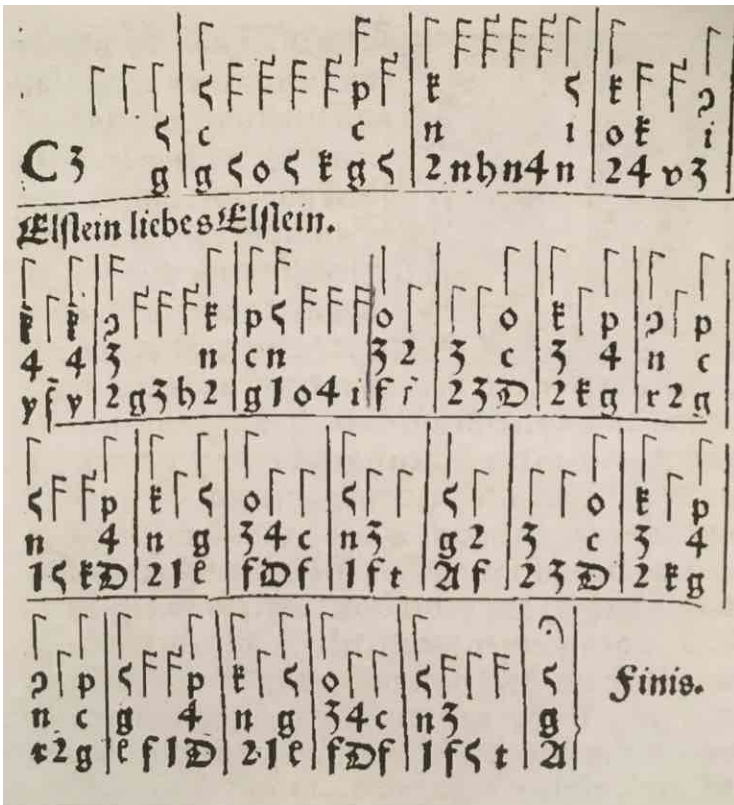
siffrorna 3, 5 och 6 i basen och där syns det hur siffran 3 och 5 har ett streck över sig och siffran 6 har ett streck igenom sig, (Liddell, 2011-2013).

Så här ser Nunc Mater Exora Natum ut i modern notation för klassisk gitarr:

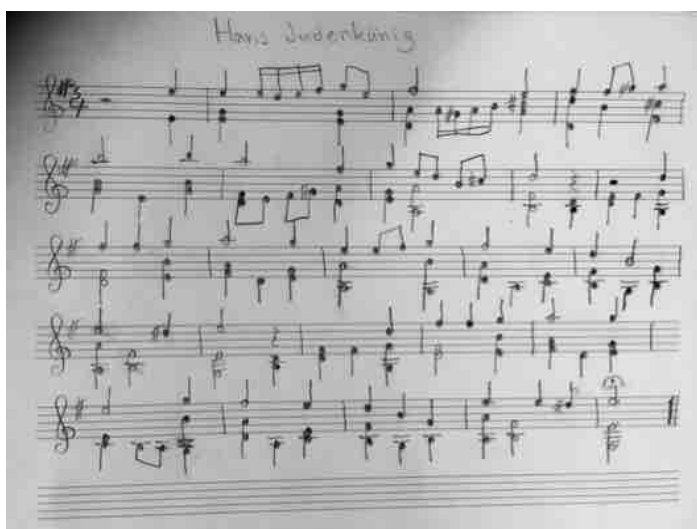

4.2.3 Hans Judenkünig,

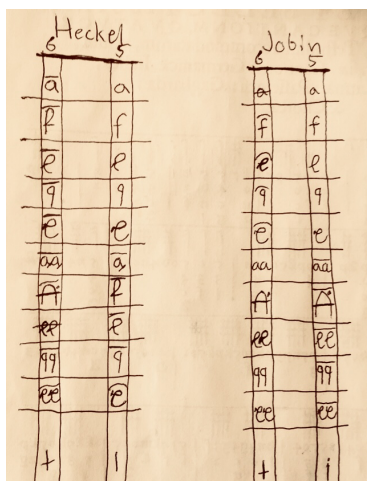
var en tysk lutenist född i östra Tyskland ca 1450 och gick bort 4 Mars 1526 i Wien. Han arbetade som lutenist vid universitetet i Wien och gav ut två böcker med lutmusik för de som ville lära sig att spela, och det var det han var mest känd för. Det här är hans version av *Elslein Liebes Elslein* som har arrangerats av många lutenister från den tyska traditionella folksången *Ach Elslein Liebes Elslein*, (Judenkünig 2020). Det andra exemplet av en version av detta stycke är skrivet av Neusidler och finns i avsnittet om honom. Jag har även gjort en inspelning av båda versionerna.

Detta är *Elslein Liebes Elslein* i modern notation för klassisk gitarr:

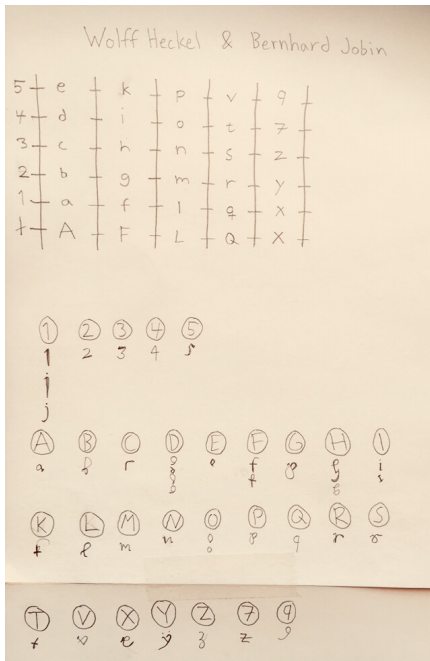

4.2.4 Wolff Heckel & Bernhard Jobin

Här är en mall för Wolff Heckel (1515-1562, Tyskland) och Bernhard Jobin (Schweiz) för hur de noterade den 5:e och 6:e kören. Denna har jag gjort med inspiration från C. Liddells mall över Heckel och Jobins tabulatur. Längst ned syns det hur de öppna körerna ser ut i tabulaturen.

Man ser i Heckels och Jobins tabulatur att de använder samma metod för att notera den 6:e kören, det vill säga att samma bokstäver används på den sjätte kören som på den femte fast ett streck går igenom eller över bokstaven. Det som börjar bli svårt här är problemet att Heckel skriver samma tecken för tonerna på 6:e körens fem första band som på 5:e körens band 6-10, det är då man tyvärr endast kan lita på sin intuition. Ibland kan ett streck inte ha kommit med av någon anledning och då blir det ännu rörigare, så det är viktigt att vara uppmärksam och kritisk.

I den här mallen jag själv har gjort för tabulaturen av Heckel och Jobin ser man att vissa bokstäver har flera olika tecken. Samma bokstav, men den skrivs på olika sätt.

Här är en kopia av Bernhard Jobins stycke *Im Regen* (1572):

Det finns några felskrivningar i stycket *Im regen* av Bernhard Jobin som jag har upptäckt efter att jag har studerat stycket. Det går att ändra det som jag tror är felskrivningar utan större svårigheter. Till exempel i första takten på det tredje taktslaget så står det att man ska spela ett Emaj7 (lutstämning) vilket inte är så troligt och samma E återkommer många gånger, men då som ett vanligt Edur. I tabulaturen ser man ett tecken som ska föreställa ett c med streck över (tabulatursens c, inte tonen c) vilket indikerar att det är på 6:e bandet på tredje kören vilket blir tonen d# på lutan. Tecknet som ska vara där istället är ett h med ett streck över, som är en välkommen oktav, vilket kan rätta till den felskrivna dissonansen. I takt 8 är det ett streck som fattas över bokstaven "i" och det är nödvändigt för att det ska passa i sammanhanget. I takt 11 landar musiken på ett Asus2 (lutstämning) som antagligen ska vara ett vanligt Adur och då ska det stå ett "s" i tabulaturen (tonen C#) istället för det "h" i tabulaturen (tonen B) som ligger högst upp i ackordet. I takt 14 har det varit svårt att se vad som ska stå där, men

det är helt garanterat ett "i" med en bläckfläck över sig. I takt 18 ser man att bokstaven L har ett streck igenom sig och det stämmer inte överens med mallen för hur B. Jobins 5:e och 6:e kör ska skrivas ned. Det är vanligt förekommande med ett streck som ska vara över bokstaven som går igenom istället eller tvärtom och då får man lita på att det bara är ett tryckfel (om det låter bra förstås). I takt 26 dyker för första gången i stycket tecknet "qq" upp med ett streck över som ligger på 5:e körens 9:e band. Om strecket inte skulle finnas där så ligger det på samma band fast på sjätte strängen, som man ser i mallen för Jobins tabulatur. I takt 26 ska det vara ett f med ett streck över och inte ett f utan streck, eftersom båda tecknen indikerar olika toner. Jag har även fått hjälp av min gitarrlärare Göran Söllscher för att förstå vad som är felskrivningar och vad som ska stå kvar i musiken.

Här är stycket *Im Regen* i modern notation transkriberat för klassisk gitarr:

Bernhard Jobin föddes i Schweiz men hans födelseår är okänt. Han gick bort 1593 i Frankrike och publicerade 1572 i Strasbourg en bok med musik för luta: *Newerlessner fleissiger ettlicher viel schöner Lautenstück*, Buch 1, (Jobin, 2020). Han komponerade antagligen inte musiken och han publicerade antagligen mer än en bok, men informationen om hans liv är oturligt nog väldigt begränsad. (Jobin, 2020; Liddell, 2011-2013).

Här är Wolff Heckels version av *Plus Mille Regres* för tenorluta (1556):

Kommenterad [SW1]: Ska det stå Plus Mille Regrets eller Mille Regrets?

(Wolff Heckel, *Mille Regres*, 1556)

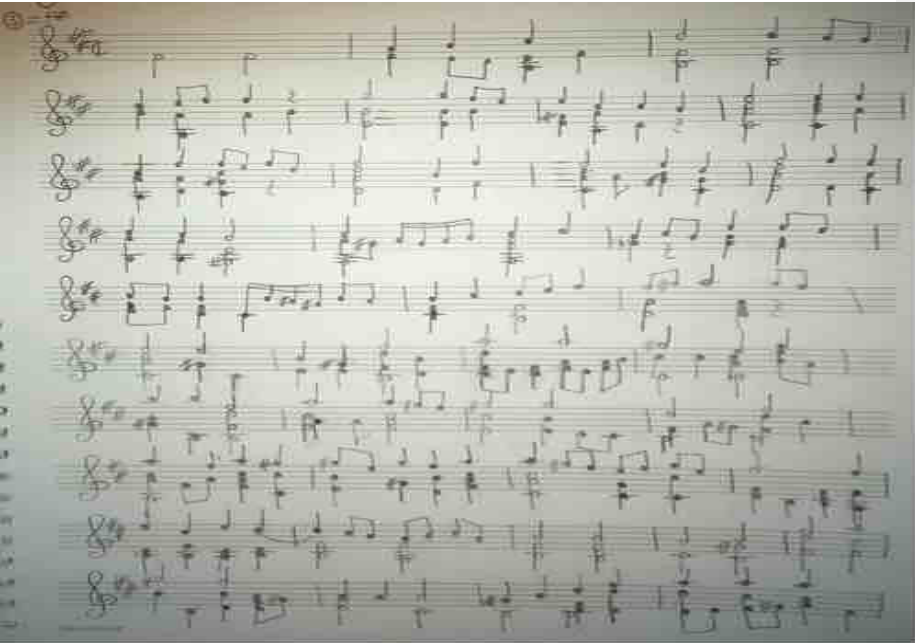
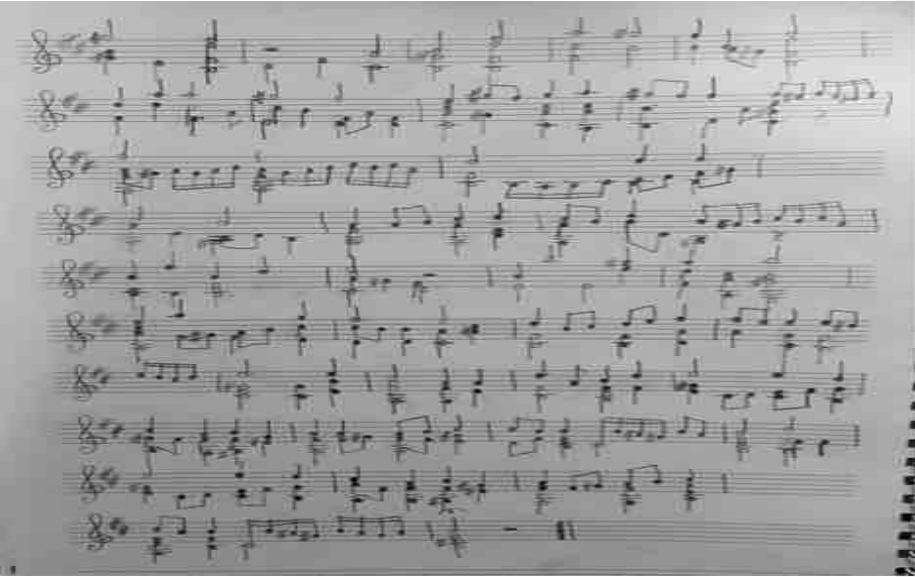
Efter att jag har studerat de mallar som C. Liddell har i sitt arbete har jag upptäckt att liknande situationer som uppstår i Jobins tabulatur stöter man även på i tabulaturen av

Wolff Heckel. Till exempel skriver han ett streck igenom bokstaven q och ibland ett streck över, men det blir samma ton ändå och det är inget större tryckfel. Ibland har jag stött på att ett och samma tecken, som även har ett streck någonstans, kan dyka upp två gånger i samma takt.

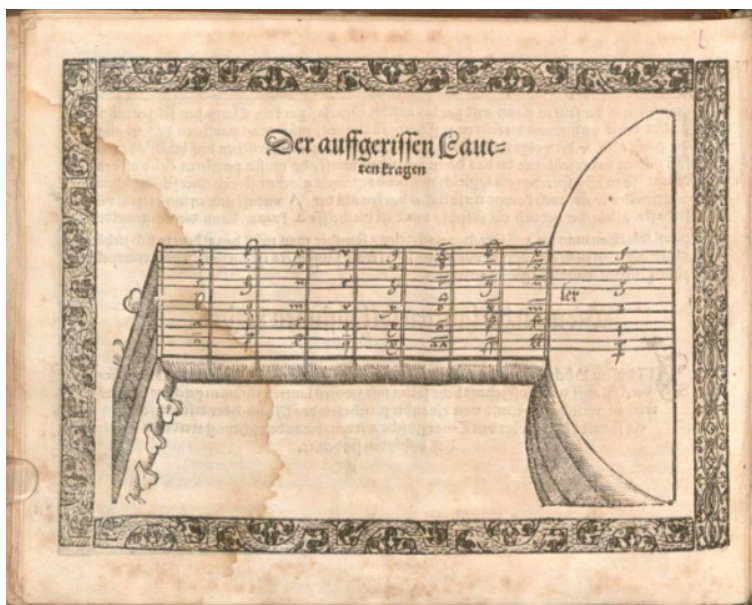
Då kan strecket först ligga över och sedan igenom, vilket kan ha en estetisk funktion. Det är intressant hur det redan i tabulaturen påminner musikern om att variera det som repeteras.

Det är förvirrande på 6:e körens 7:e band där Heckel använder ett tecken som ser ut som ett stort A med en punkt efter och ett streck över, men det är istället två f som ligger så tätt intill varandra att det ser ut som ett A. Det kan ibland även vara knepigt att se om det är tecknet l (öppen 5:e kör) eller q (5:e körens fjärde band), eftersom Heckel ibland gör halvcirkeln i sina q väldigt liten och strecket långt så att det kan se ut som siffran 1. (Heckel, 1556)

Här är stycket transkriberat för klassisk gitarr i modern notation:

I samma bok finns det en bild på lutans greppbräda som visar hur tabulaturen fungerar i hans musik, (Heckel, 1556):

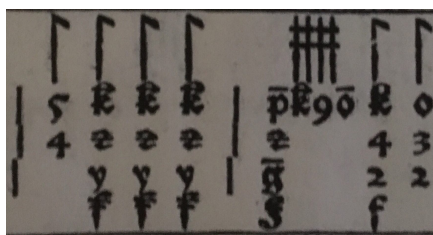

Wolff Heckel, var en tysk lutenist och kompositör. Han var viktig för utvecklingen av musik för två lutor skrivna i tysk tabulatur och de 40 första styckena i hans lutbok *Lautten Buch* är skrivna för två lutor. 14 av dem är skrivna för en luta stämd ett helt tonsteg ovanför tenorlutan som vanligtvis är stämd i kvarter (förutom 4:e till 3:e kören som är stämd i en ters: G, C, F, A, D, G, från lägsta kören till högsta (Boetticher & Radke., 2020)

4.2.5 Matthäus Weissel

var en tysk lutenist och musikutgivare som även var rektor för en skola i Schippenbeil nära Königsberg från år 1573 (Waissel, 2020). Samma år publicerade han en samling med stycken för luta som han arrangerat av vokala verk. Senare år 1592 gav han ut en samling med tyska danser, vilka signalerade den tyska tabulaturens nedgång som höll på att ersättas av det mer praktiska franska systemet. Waissels hela produktion består av en bok med duetter och tre böcker med solomusik för luta, men det är antagligen inte några egna kompositioner som han gav ut. Det som gör att Waissel har fått stor betydelse är hans utvidgning av *passamezzo/saltarello* som han parade till hela sviter och som i formen kan beskrivas som några av de tidigaste danssviterna. *Passamezzo* (*passamezzo*, 2020) var en italiensk folkdans från 1500-talet, och *saltarello* (*saltarello*, 2020) uppstod under sent 1300-tal/tidigt 1400-tal och det är också en dans som härstammar från Italien. Waissel hade en son som också var musiker och som hade samma namn som sin far, men enligt informationen jag har tillgång till så är musiken publicerad av Matthäus Weissel den äldre. (Waissel, 2020)

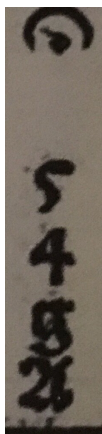
Det kan vara svårt att skilja på alla tecken har jag upptäckt under mina studier av hans musik, eftersom många av dem liknar varandra. I Waissels tabulatur (se bilden nedan) ser siffran 7 ut som bokstaven Z och sådant stöter man på ofta och det tar ett tag innan hjärnan vänjer sig vid att tolka tecken som ser ut som något helt annat tecken.

Här har vi tre olika toner längst nere i basen som alla skrivs som bokstaven f. De tre första f:en med ett streck igenom blir tonen g och är så Waissel skriver alfabetet från 6:e bandet och uppåt. F:et längst ned i början på andra takten som ser ut som ett S, är skrivet i fet stil och som stor bokstav, vilket blir 6:e körens 5:e band på tonen c. Det f vi ser längst ned på tredje slaget i andra takten är tonen d och ligger på femte körens andra band. Det är också något som jag har upptäckt under mina tabulaturstudier.

6:e Kören

6:e kören noteras på olika sätt eftersom den kom senare. I Weissels tabulatur används alfabetet igen, men med stora bokstäver och de letar sig uppåt längs med strängen. När en öppen 6:e kör ska spelas skriver han ett stort A (se nedan) och inte en siffra. Det separerar den 6:e kören från de andra 5 öppna köerna som skrivs med siffror 1-5. Tecknet som ligger överst är bara en helt vanlig fermat. (Waissel, 1573)

Här ser man sista ackordet i Matthäus Weissels *Preambulum 2*, med lös 6:e kör längst ned som ser ut som 21 men är istället ett stort A (Waissel, 1573; Liddell, 2011-2013).

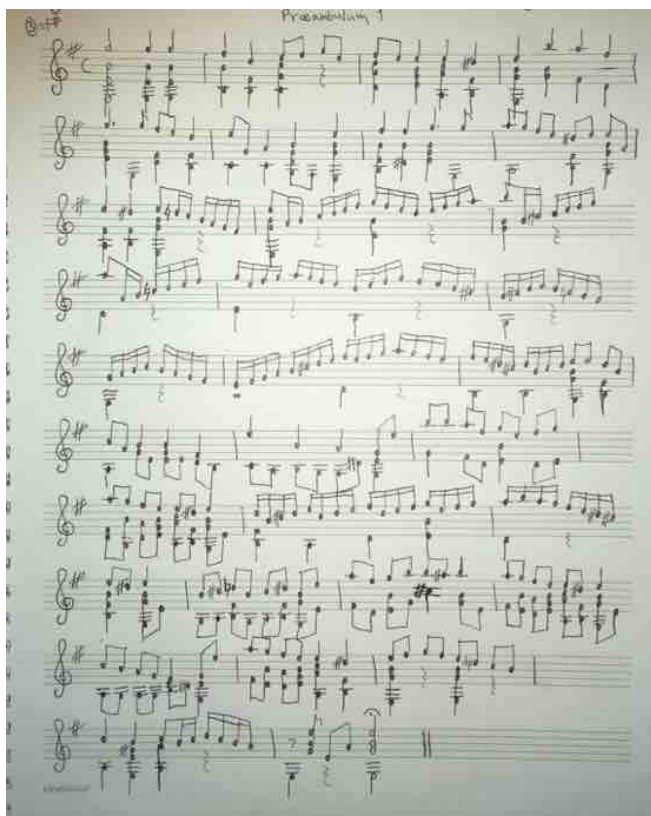
Praeambulum I från boken *Tablatura i tysk tabulatur*, (Waissel, 1573):

TABVLA
INSIGNIVM ET SELECTISSIMA
 RVM QVARVMQVE CANTIONM, QVATVOR,
 quinq; & sex Vocum, Testudini accommodatarum, vt sunt:
 Praeambula: Phantasiae: Cantiones Germanicae, Italicae,
 Gallica, & Latinae: Passemeci: Gagliarda:
 & Chorea.

Praeambulum.

The tablature consists of six staves of music. Each staff begins with a key signature of one sharp (F#) and a common time signature (C). The notation uses letters p, r, o, n, c, y, k, g, f, d, s, b to denote fret positions on the strings, and numbers 1-5 to indicate fingerings. The piece is divided into measures by vertical bar lines.

Och sedan i modern notation transkriberat för klassisk gitarr:

Stycket som kommer efter i samma bok heter *Praeambulum 2*, (Waissel, 1573):

I tysk tabulatur:

Praeambulum.

4 4 4 | 4 0 4 1 4 0 4 5 4 1 0 1 4 | 5 4 5 9 5 9 4 5 4 1 | R i o 0 0 1

0 n | o n o r p 3 c p k | 5 5 k p n 4 d k p k 5 | o 0 k n c 3 c 5 g | 5 t i 5 c i t 5 3 c

n 4 d 0 | 5 g n c n 4 n c | n y n c o i o 5 o i | 4 | p p k 5 3 c | 5 t i 5 t 5 3 c n g | 4 g 3 1

D g g 2 | C 2 o 2 p c k | 5 k p 9 4 9 4 i o p | k i p n p n 4 d k | 5 0 d 4 d 4 n | 3 o n

p k 4 | d c 5 g 5 t i 5 t | 5 b g 3 c 3 c n 4 0 4 i t 4 i t | 5 k v 9 k 2 k 5 k p | 9 4 5 k p n o 5 | k 4 p

k e t e t e t i t | 5 k k k k | p k 9 d k 0 | 5 0 9 0 4 i 0 0 | 0 4 i 0 5 i 0 5 k 0 5 k p

k 5 g 0 k | k k 9 p k 5 k 5 | t 4 5 n 5 t i 4 i 5 k 5 c i 5 t | 5

Och i modern notation för klassisk gitarr:

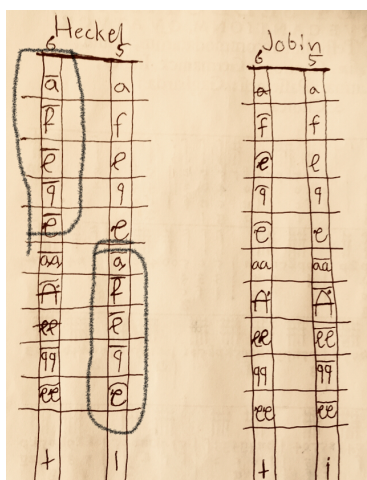
Matthäus Weissel
Preambulum 2

A handwritten musical score for guitar, titled "Matthäus Weissel Preambulum 2". The score is written on ten staves. The first staff is in G major (one sharp) and common time. The second staff is in C major (no sharps or flats). The third staff is in D major (two sharps). The notation includes various rhythmic values, accidentals, and articulation marks. The piece concludes with a double bar line and repeat dots.

4.3 Vad har jag upptäckt?

Musiken och alla stämmors roll har blivit mycket tydligare efter att jag har transkriberat några verk och läsandet av tabulaturen har också blivit mycket enklare efter transkriberandet.

Svar på forskningsfråga: eftersom den franska tabulaturen var enklare och mer praktisk slutade man att använda tysk tabulatur efter 1592 (från Bengt Hambræus bok "Om Notskrifter", 1970). Den mer invecklade metod tyskarna använde sig av gjorde saker och ting mycket svårare, eftersom vissa lutenister skrev ned bokstäver där samma bokstäver kunde vara flera olika toner. När sådana situationer uppstod fick och får man än idag använda sin intuition för att få reda på vilken ton det ska vara. B. Jobin och W. Heckel publicerade båda två deras musik i Strasbourg och därför har de liknande tabulatur men inte identiska, (Liddell, 2011-2013). Ex. Heckel:

I dessa anvisningar för hur Wolff Heckel skriver ned sin 5:e och 6:e kör ser man att de bokstäver jag har ringat in skrivs på samma sätt i Heckels tabulatur. De fem bokstäverna på 6:e körens band 1-5 är identiska med 5:e körens band 6-10. (Liddell, 2011-2013)

I den tyska tabulaturen används alfabetet och siffror. På de första fem köreerna används ett logiskt system där de flesta bokstäverna från alfabetet indikerar vilka toner som ska spelas och siffrorna 1-5 för de öppna köreerna, där 1 är femte kören och 5 är första kören, vilket egentligen borde vara tvärtom. När den sjätte kören tillkom så skapade det problem och

Tysklands lutenister som var bosatta lite varstans skapade egna lösningar på det nya problemet som uppstått. Några använde samma bokstäver som används på 5:e kören från femte bandet och uppåt och det har skapat problem för de som vill spela musiken idag. Man måste då lita på sitt gehör, eftersom tecknet visar två helt olika toner. Vid sådana tillfällen kan man också känna efter vad som är fysiskt möjligt och hur svårt tekniskt det är, eftersom väldigt mycket av den musik som man hittar i den tyska tabulaturen inte har en teknik som ska hamna i vägen för musiken. (Liddell, 2011-2013)

I den tyska tabulaturen används alfabetets bokstäver a-z förutom j, u & w. *j* kunde lätt förväxlas med *i* och bokstaven valdes därför bort - likadant med *u* som kunde se ut som ett *v* och valdes därför också bort (Hambraeus, 1970).

Jag antar att *w* var för likt *v* också om jag säger vad jag själv tror. Två siffror finns också med och det är 7 & 9 som kommer efter bokstaven z och avslutar alfabetet innan det börjar om igen. I mallen jag gjorde över Weissels tabulatur (se 4.2 Matthäus Weissel) kan man se hur grundsystemet för den tyska tabulaturen ser ut. Alfabetet börjar på 5:e körens första band och fortsätter från a-e på första bandet mot första strängen. Samma sak på andra bandet med bokstäverna f-k, tredje bandet från l till p, fjärde bandet från q till v och femte bandet från x, y, z, 7 & 9. Sedan börjar alfabetet med siffror om igen på samma sätt från 6:e till 10:e bandet, fast med streck igenom eller över bokstäverna/siffrorna, (ibland även dubblerade bokstäver). Jag skrev bokstäverna här med liten bokstav, med anledning av att i tabulaturen betyder stora bokstäver ofta att det ligger på sjätte kören. I annat fall skrivs bokstäverna med små tecken (Liddell, 2011-2013).

5. Diskussion och slutsats

Efter att jag har studerat den tyska tabulaturen i ett drygt halvår så känner jag mig mer säker nu för att besvara mina forskningsfrågor, även om det inte alltid finns ett rätt svar. Denna tabulatur är väldigt intressant och värdefull eftersom den ger oss en möjlighet att höra musiken de hörde och skrev ned för 500 år sedan. Detta tack vare att de uppfann ett system som har överlevt hittills. Det känns naturligt att den tyska tabulaturen dog ut och att den mer konkreta franska tabulaturen tog över, eftersom den tyska inte riktigt blev ett bestämt system. Istället blev det ett notationssätt som förändrades beroende på vilken lutenist som skrev musiken. I den musik jag har läst igenom, så känner jag att det går att hitta en lösning på de tecken som kan vara flera olika toner och att det ofta finns ett rätt svar ändå, vilket blir det som låter bäst och känns bra tekniskt (förhoppningsvis). Jag har studerat färre stycken än vad jag tänkte mig från början och det har visat sig vara bra märker jag nu, eftersom varje tecken från de stycken jag har spelat har sjunkit in i långtidsminnet. Detta gör det möjligt att läsa mer musik när jag kan relatera till musik jag minns.

6. Referenser

Boetticher, W. & Radke, H. *Wolff Heckel*. Oxford music online, Grove music online. Oxford University Press. Hämtat 2020-05-29 från:

https://www.oxfordmusiconline.com/grovemusic/view/10.1093/gmo/9781561592630.001.0001/omo-9781561592630-e-0000012653?_start=1&pos=1&q=Wolff+Heckel&search=quick

Burgers, J. (2013). *The lute in the Dutch golden age*. Amsterdam University Press.

Conrad Paumann (2020). I *Wikipedia*. Hämtad 2020_05-29 från

https://en.wikipedia.org/wiki/Conrad_Paumann

Hambraeus, B. (1970). *Om notskrifter*. Stockholm: AB Nordiska musikförlaget.

Hans Judenkönig. (2020). I *Wikipedia*. Hämtat 2020-05-29 från:

https://en.wikipedia.org/wiki/Hans_Judenk%C3%B6nig

Hans Neusidler. (2020). I *Wikipedia*. Hämtad den 2020-05-29 från

(https://en.m.wikipedia.org/wiki/Hans_Neusidler)

Heckel, W. (1556). *Mille Reges*. Skrivet för två lutor - stämman för tenorluta Hämtad från:

http://ks.petrucmusiclibrary.org/files/imglnks/usimg/7/73/IMSLP279964-PMLP441332-heckel_laутten_buch_1556_tenor.pdf

Jobin, B. (1572). *Im regen*. Hämtat 29 maj 2020 från

http://ks.petrucmusiclibrary.org/files/imglnks/usimg/1/18/IMSLP271683-PMLP440505-das_erste_buch.pdf

Jobin, Bernhard. *Newerlessner fleissiger ettlicher viel schöner Lautenstück*. I *Imslp.org*.

Hämtat den 29/5-2020 från: https://imslp.org/wiki/Category:Jobin,_Bernhard

Judenkünig, H. (1523). *Elslein liebes Elslein* Hämtad från:

<http://ks4.imslp.info/files/imglnks/usimg/b/b3/IMSLP72010-PMLP144362-AinSchoneUnderweisung.pdf>

Liddell, C. (2011-2013). *German tab made easy...er*. Hämtat den 15 augusti 2019 från

<https://lutesocietyofamerica.wildapricot.org/resources/Documents/Pedagogical%20Articles/Articles%20on%20Tablature/LSA-GermanTabs.pdf>

Matthäus Waissel. (2020). I *Wikipedia*. Hämtat 2020-05-29 från:

https://en.wikipedia.org/wiki/Matth%C3%A4us_Waissel

Neusidler, H. (1536). *Preamblel & Ach Elslein*. Hämtad från:

http://ks.petruccimusiclibrary.org/files/imglnks/usimg/6/6b/IMSLP482695-PMLP196473-Neusidler_H-Ein_newgeordent_kuenstlich_Lautenbuch.pdf

Neusidler, H. (1544). *Der Juden Tanz*. Hämtad från:

http://ks.petruccimusiclibrary.org/files/imglnks/usimg/3/3c/IMSLP272788-PMLP224574-neusiedler_das_ander_buch.pdf

Ochsenkuhn, S. (1558). *Nunc Mater Exora Natum*. Hämtad 29 maj 2020 från

http://conquest.imslp.info/files/imglnks/usimg/f/f4/IMSLP96531-PMLP198520-ochsenkhun_lute_tablature1.pdf

Passamezzo (2020) I *Wikipedia*. Hämtad 2020-05-30 från:

<https://en.wikipedia.org/wiki/Passamezzo>

Saltarello (2020) I *Wikipedia*. Hämtad 2020-05-30 från

<https://en.wikipedia.org/wiki/Saltarello>

Waissel, M. (1573). *Preambulum 1 & 2*. Hämtad från.

http://ks4.imslp.info/files/imglnks/usimg/d/d2/IMSLP96527-PMLP198503-math_waissel_lute_tablatura.pdf

Wolf, J. (1919). *Handbuch der notationskunde*, del 2. Hämtat från [https://imslp.org/wiki/Handbuch_der_Notationskunde_\(Wolf,_Johannes\)](https://imslp.org/wiki/Handbuch_der_Notationskunde_(Wolf,_Johannes))

Youtube:

[Elia Bertolazzi](#). (2014-08-03). *Wojciech Dlugoraj - Chorea Polonica*. Hämtad från <https://www.youtube.com/watch?v=F5hPbHGo83w>

[Iudustestudinis](#). (2013-09-08). *Matthäus Waissel - Praeambulum I (1573)*. Hämtad från <https://www.youtube.com/watch?v=LvZgpoRLxol>

Länkar till egna inspelningar:

Mattias Waissel

Axel Krogness. (2020-03-21). *Matthäus Waissel - Praeambulum I*. Hämtad från <https://youtu.be/k9pgl8YOzz0>

Axel Krogness. (2020-03-21). *Matthäus Waissel - Praeambulum 2*. Hämtad från <https://youtu.be/qLslc-7GlnM>

Hans Neusidler

Axel Krogness. (2020-03-21). *Hans Neusidler - Preamble*. Hämtad från <https://youtu.be/-68hFKYixUs>

Axel Krogness. (2020-04-05). *Hans Neusidler - Der Juden Tanz*. Hämtad från <https://youtu.be/I8n4gXDOGGE>

Axel Krogness. (2020-04-05). *Hans Neusidler - Ach Elslein Liebes Elslein*. Hämtad från <https://youtu.be/sNEmqS7CYu8>

Hans Judenkünig

Axel Krogness. (2020-03-27). *Elslein liebes Elslein – Hans Judenkünig*. Hämtad från <https://www.youtube.com/watch?v=f9jbHM9aAjM>